

XALQ OG‘ZAKI IJODI ORQALI BOLALARGA EKOLOGIK TARBIYA BERISH

*Qamashi tumani 7-DMTT tarbiyachisi
Saidova Nargiza Latifovna*

Kalit so‘zlar: xalq og‘zaki ijodi, ekologik tarbiya, maktabgacha ta’lim, tabiatga mehr, ekologik madaniyat, ertaklar, maqollar, topishmoqlar, tarbiya jarayoni, ekologik ong.

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq og‘zaki ijodi vositalari orqali bolalarga ekologik tarbiya berishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Xususan, ertaklar, maqollar, topishmoqlar va rivoyatlar kabi xalq og‘zaki ijodi janrlari maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiatga nisbatan mehr, uni asrash va muhofaza qilish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Maqolada ekologik tarbiyani samarali tashkil etishda xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish bolalarda ekologik ong va madaniyatni rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Shuningdek, ushbu jarayon bolalarning dunyoqarashini kengaytirish, ijtimoiy va ma’naviy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashga yordam berishi ta’kidlangan.

Kirish: Hozirgi globallashuv jarayonida atrof-muhit muammolarining keskinlashuvi, ekologik muvozanatning buzilishi va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurati ekologik tarbiyani ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylantirmoqda. Ayniqsa, maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim bosqichida bolalarda ekologik ong, tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabat hamda ekologik madaniyatni shakllantirish dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi. Chunki aynan ilk yosh davrida shakllangan qadriyatlar va tasavvurlar shaxsning keyingi rivojlanishida barqaror xulq-atvor me’yorlarini belgilab beradi.

Ekologik tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda milliy va madaniy meros, xususan, xalq og‘zaki ijodi alohida ahamiyat kasb etadi. Xalq og‘zaki ijodi – bu xalqning ko‘p asrlik hayotiy tajribasi, dunyoqarashi, axloqiy-estetik qarashlari va tabiatga munosabatini ifodalovchi ertaklar, maqollar, matallar, topishmoqlar, afsonalar va qo‘shiqlar tizimidir. Ushbu janrlar bolalarning tafakkurini rivojlantirish bilan birga, ularda tabiatni asrash, jonli va jonsiz tabiatga hurmat bilan munosabatda bo‘lish kabi ekologik qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ilmiy-pedagogik jihatdan yondashilganda, xalq og‘zaki ijodi namunalarida tabiat hodisalari, hayvonot va o‘simlik dunyosi, suv, yer va havo elementlari bilan bog‘liq obrazlar orqali bolalarga ekologik tushunchalarni sodda va tushunarli shaklda yetkazish imkoniyati mavjud. Bu esa ekologik ta’lim va tarbiyaning kognitiv, emotsional va xulqiy komponentlarini birgalikda rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, xalq og‘zaki ijodi

vositalari orqali bolalarga ekologik tarbiya berishning nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish, uning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda ta’lim jarayonida samarali qo‘llash metodikasini ishlab chiqish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘ladi.

窗体底端

Asosiy qism: Xalq og‘zaki ijodi bolalarning ma’naviy, axloqiy va intellektual rivojlanishida muhim o‘rin tutadigan pedagogik manba hisoblanadi. U orqali beriladigan ekologik tarbiya nafaqat bilim berishga, balki bolalarda tabiatga nisbatan hissiy munosabatni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, ertaklar, maqollar, topishmoqlar va rivoyatlar kabi janrlar bolalarning yosh xususiyatlariga mosligi bilan ajralib turadi va ekologik mazmundagi g‘oyalarni sodda, obrazli hamda ta’sirchan shaklda yetkazish imkonini beradi.

Ertaklar xalq og‘zaki ijodining eng samarali vositalaridan biri bo‘lib, ularda tabiat va inson munosabatlari ko‘pincha obrazli ifodalanadi. Masalan, hayvonlar ishtirokidagi ertaklarda adolat, mehr-oqibat, tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabat kabi g‘oyalar ilgari suriladi. Bu esa bolalarda jonli tabiatga nisbatan mehr va g‘amxo‘rlik hissini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, ertaklar orqali bolalar tabiatdagi har bir unsur — suv, o‘simlik, hayvonot dunyosi o‘zaro bog‘liqligini anglay boshlaydilar.

Maqollar va matallar esa ekologik tarbiyada ixcham, lekin chuqur mazmunli vosita sifatida xizmat qiladi. “Tabiatni asrasang, u seni asraydi”, “Yer — ona, uni asra” kabi mazmundagi xalq hikmatlari bolalarda ekologik ongni shakllantirishga, tabiatga nisbatan mas’uliyat hissini oshirishga yordam beradi. Bunday hikmatlar bolalar ongida tez va oson saqlanib qolishi bilan ham ahamiyatlidir. Topishmoqlar esa bolalarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish bilan birga, tabiat obyektlarini bilishga qiziqishni oshiradi. O‘simliklar, hayvonlar va tabiat hodisalariga oid topishmoqlar orqali bolalar atrof-muhitni kuzatishga, uning xususiyatlarini farqlashga o‘rganadilar. Bu jarayon ekologik bilimlarning shakllanishiga xizmat qiladi. Rivoyatlar va afsonalar esa tabiat hodisalari va tabiiy obyektlarning kelib chiqishini tushuntirishda muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ularda tabiatga hurmat, uni muqaddas deb bilish g‘oyalari aks etadi, bu esa bolalarda ekologik qadriyatlarining shakllanishiga zamin yaratadi.

 XALQ OG‘ZAKI IJODI ORQALI BOLALARGA EKALOGIK TARBIIYA BERISH 				
XALQ OG‘ZAKI IJODI TURI	NAMUNA	EKALOGIK MAZMUN	TARBIIYAVIY MAQSAD	AMALIY FAOLIYAT
ERTAK 	“Bo‘ri bilan tulki”, “Chumchuq yu bilan chumoli”	 Tabiatdagi jonivor va o‘simliklarning o‘zaro bog‘liqligi, atrof-muhitni asrash zarurligi.	 Bolalarda mehr-shafqat, mas’uliyat, tabiatga ehtirom tuyg‘usini shakllantirish.	 <ul style="list-style-type: none"> Ertakni o‘qish va muhokama qilish Rasm chizish “Tabiat do‘stlari” burchagini yaratish
TOPISHMOQ 	Oq terakmi, yashil terakmi? (Chinor) Yerdan chiqadi – ko‘k bo‘ladi, ko‘kka chiqsa – quriydi. (novvot – o‘simlik)	 O‘simliklar, tabiat hodisalari, suv, havo, tuproq haqidagi bilimlarni boyitadi.	 Kuzatuvchanlikni oshirish, tabiatga qiziqish va e’tiborni rivojlantirish.	<ul style="list-style-type: none"> Topishmoqlar yechish musobaqasi Tabiatga sayohat Kartochkalar bilan ishlash
MAQOL 	<ul style="list-style-type: none"> Suv – hayot manbai. Yerni asra – elni asrayсан. Daraxt – kelajak nafasidir. 	 Tabiat boyliklari hayot manbai ekani, ularni asrash har bir inson burchi ekani.	 Mas’uliyat, tejamkorlik, tabiatga g‘amxo‘rlik qilish odatini shakllantirish.	<ul style="list-style-type: none"> Maqollarni izohlash Plakatlar tayyorlash “Tabiat bizniki, asraylik!” shiori ostida tadbir
MATAL 	Bir yog‘och bilan olov yoqilmaydi. Yoza ter to‘kib eksaing, qishda rahat ko‘rarsan.	 Mehnatsevarlik, sabr-toqat, tabiat boyliklaridan oqilona foydalanish g‘oyasi.	 Mehnatga hurmat, unumli foydali bo‘lishga intilish, tabiat bilan hamohang yashash.	<ul style="list-style-type: none"> Matalni sahnalashtirish Vasiyatnoma yozish (tabiatga do‘st bo‘lish haqidagi qarorlar) Bog‘dorchilik ishlari

Amaliy pedagogik jarayonda xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirilsa, samaradorlik yanada ortadi. Masalan, ertaklarni rolli o‘yinlar orqali sahnalashtirish, maqollarni muhokama qilish, topishmoqlarni jamoaviy yechish bolalarning faolligini oshiradi hamda ekologik bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalq og‘zaki ijodi asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar bolalarda nafaqat ekologik bilim va ko‘nikmalarni, balki estetik did, axloqiy fazilatlar va ijtimoiy faollikni ham rivojlantiradi. Natijada, ekologik tarbiya jarayoni kompleks xarakter kasb etib, shaxsning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, xalq og‘zaki ijodi vositalari orqali ekologik tarbiya berish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim pedagogik omil bo‘lib, u bolalarda tabiatga ongli munosabatni shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, xalq og‘zaki ijodi vositalari orqali bolalarga ekologik tarbiya berish jarayoni ta’lim-tarbiya tizimida muhim pedagogik ahamiyatga ega bo‘lib, u bolalarda ekologik ong, tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabat va ekologik madaniyatni shakllantirishga samarali xizmat qiladi. Ertaklar, maqollar, topishmoqlar va rivoyatlar kabi xalq og‘zaki ijodi janrlari bolalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mosligi bilan ajralib turib, ekologik mazmundagi bilimlarni sodda, tushunarli va ta’sirchan shaklda yetkazish imkonini beradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish bolalarning tabiat hodisalarini anglashini osonlashtiradi, ularning kuzatuvchanlik, mantiqiy fikrlash va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, bu jarayon bolalarda jonli va jonsiz tabiatga mehr, uni asrash va muhofaza qilishga bo‘lgan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Demak, ekologik tarbiya jarayonida xalq og‘zaki ijodidan maqsadli va tizimli foydalanish nafaqat bilim berish, balki shaxsning ma’naviy-axloqiy va ekologik dunyoqarashini shakllantirishda ham muhim omil hisoblanadi. Shu bois, maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim jarayonida xalq og‘zaki ijodi namunalarini keng qo‘llash ekologik tarbiyaning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016.
3. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni. – Toshkent, 2020.
4. Abdullayev A. *O‘zbek xalq og‘zaki ijodi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.